

dr hab. TERESA MARESZ, prof. UKW
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
teresamarez@ukw.edu.pl

DOI: 10.29362/2350.mar.345-358

BUĐENJE OSEĆANJA NACIONALNOG PONOSA PUTEM OSOBE-UZORA U POLJSKIM UDŽBENICIMA

ABSTRAKT: Ovaj članak predstavlja rezultate analize poljskih školskih udžbenika istorije u kontekstu izbora ličnosti koje mogu biti korišćene da pojačaju osećanje nacionalnog ponosa kod učenika. Prema istraživanju, neki od njih su uvek bili isticani kao poljski heroji koji su se upisali u poljsku istoriju, drugi su zaboravljeni, a neki me-njani u zavisnosti od promene vlasti.

KLJUČNE REČI: Poljska, istorijsko obrazovanje, školski udžbenici, lični primeri, nacionalni ponos

Učestvujući već četiri godine u projektu „Poljska i Jugoslavija u XX veku“ htela bih da pokrenem inicijativu uzajamnog približavanja mladog pokolenja obe spomenute države. Polazna tačka realizacije tog zadatka bila je analiza poljskih udžbenika istorije u kontekstu kreirane slike Jugoslavije, a pre svega njenih republika Srbije i Hrvatske.¹ Kao što proizilazi iz mojih istraživanja, istorija balkanskih zemalja u poljskim udžbenicima istorije je nedovoljno prezentovana. Poljski učenik ne zna mnogo o tome šta se dešavalo na Balkanu. U poljskim školskim udžbenicima ima jedva nekoliko informacija o počecima južnih Slovena i nastajanju prvih država na Balkanu: Srbije i Hrvatske. Pregled balkanske istorije u narednih deset vekova učenici po pravilu slede na mapama udžbenika. Tek su im događaji u XX veku bliže prikazani: balkanski ratovi, atentat u Sarajevu i u vezi sa njim početak Prvog svetskog rata, kao i okolnosti nastanka Jugoslavije (prvobitno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca), preko partizana Josipa Broza Tita za vreme Drugog svetskog rata i stvaranja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, sve do raspada Jugoslavije i nastajanja Srbije, Hrvatske i ostalih nezavisnih država na Balkanu. Kao odgovor na moj apel da se istraži šta na temu Poljske dobijaju srpski učenici, Jasmina Milanović je analizirala srpske udžbenike.² Rezultati njenih istraživanja pokazuju da poljska istorija, slično kao i u Poljskoj, nije opširno opisana u udžbenicima istorije u Srbiji. Mada, to bi trebalo istaći, činjenice iz poljske istorije su kod njih znatno više pominjane nego srpske u poljskim udžbenicima i to kako iz ranijeg vremena (srednji vek i kasnije) tako i iz XX veka.

¹ T. Marez, *Istorija balkanskih zemalja u poljskim školskim udžbenicima za predavanje istorije*, [u:] *Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku. Zbornik radova*, urednici M. Pavlović, A. Zaćmiński, D. Bondžić, Beograd 2015, str. 455-481.

² J. Milanović, *Historia Polski w serbskich podręcznikach do historii*, [u:] *Polska i Jugostawia po II wojnie światowej*, urednici M. Pavlović, N. Stambolija, A. Zaćmiński, Bydgoszcz 2016, str. 314-327.

Zajednički imenitelj za istorijsku školsku edukaciju i u Poljskoj i u Srbiji je učenje uglavnom domaće istorije, dok se savremena istorija koja nije povezana sa istorijom sopstvene države izučava znatno manje. Nedostatak znanja o tome šta se u prošlosti događalo na Balkanu odnosno u Poljskoj razlog je nerazumevanja događaja koji su se dešavali u isto vreme. Zbog toga sam predložila zajedničku obradu didaktičkog materijala na temu istorije Poljske i Poljaka za potrebe srpskih škola kao i o prošlosti Srbije i Srba za poljske učenike.³ U okviru pripreme radova na tom projektu ukazala sam na veliku sličnost u istoriji oba naroda – srpskog i poljskog. U vreme kada je na severu Evrope nastajala država dinastije Pjastovića, na jugu – na Balkanu su nastale dve slovenske države: Srbija i Hrvatska. Dok se u XVI-XVII Poljska borila sa Turskom, na jugu Evrope je osmanska imperija podredila deo teritorija koje su pripadale Srbima i Hrvatima. Jedan od uzroka početka Prvog svetskog rata su bili balkanski ratovi i atentat u Sarajevu. Kao posledica tog rata Poljaci su dobili nezavisnost i obnovili svoju državu, a Srbi su zajedno sa ostalim balkanskim narodima stvorili Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. godine Kraljevinu Jugoslaviju). Nastanak ali ujedno i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije proistekao je iz dominantne pozicije Sovjetskog Saveza u tzv. bloku narodne demokratije. Istorija Narodne Republike Poljske bila je takođe povezana sa tim. Tek su revolucije 1989. (Jesień Narodów) donele obema državama promene: transformacija uređenja je dovela do nastajanja sadašnje Republike Poljske, a tranzicija posle građanskog rata dovela je do raspada Jugoslavije i nastanka novih država, među kojima je i Republika Srbija. Postulat pisanja zajedničkog didaktičkog materijala koji bi popunio praznine u istorijskoj edukaciji u obe države čeka odgovor od partnerske strane međunarodnog projekta „Poljska–Jugoslavija”.

Sa velikim interesovanjem sam čitala članke Jasmine Milanović i Zorana Vacića na temu srpskih lekara poljskog porekla.⁴ Mnogi od njih su malo⁵ ili uopšte nisu poznati poljskom čitaocu.⁶ Dosta novih informacija na temu poljsko-srpskih kontakata kroz vekove donosi i članak Milosava Čarkića, koji je 2018. godine štampan u Poljskoj.⁷

Autor u njemu nabroja imena poznatih stvaralaca poljske i srpske književnosti, a piše i o uzajamnom interesovanju za njihovo stvaralaštvo. Dopunu predstavljaju mnoga imena poljskih emigranata koji su se u XIX veku naselili u Srbiju. Važna pomena je takođe brošura izdata 2018. godine od strane Poljske ambasade u Republici Srbiji na

³ T. Maresz, *Polsko-serbskie odkrywanie historii. Propozycja współpracy w zakresie edukacji historycznej*, [u:] *Polaska i Jugostawia po II wojnie światowej*, urednici M. Pavlović, N. Stambolija, A. Zaćmiński, Bydgoszcz 2016, str. 328-350.

⁴ J. Milanović, Z. Vacić, *Sećanja Ludwika Hiršfelda na Veliki rat*, [u:] *Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku*, urednici M. Pavlović, A. Zaćmiński, D. Bondžić, Beograd 2015, str. 41-54.

⁵ O Joachimie Midowiczu (serb: Ćim Medović) pominje T.T. Jeż (Z. Miłkowski), *Od kolebki przez życie: wspomnienia*, t. 3, Kraków 1937, str. 272, 290-291.

⁶ J. Milanović, Z. Vacić, op. cit., str. 42 pišu o: Leonardzie Łątkiewiczu (Leonard Lontkijević), Kazimierzu Gąsiorowskim (Kazimir Gonsjorovski), Władysławie Jańniewskim (Vladislav Jasnjewski), Aleksandrze Wermińskim (Aleksandar Verminski), Janku Sienkiewiczu (Janko Senkijević), Michale Leszczyńskim (Mihajlo Leščinski), Romanie Sondermeierze (Roman Sondermajer), a pre svega o Ludwiku Hirsfeldzie (Ludvik Hiršfeld).

⁷ M.Ž. Čarkić, *O serbsko-polskich kontaktach (krótki chronologiczny przegląd do końca XIX wieku*, „Przełęcz Wschodnioeuropejski” 2018, t. IX/1, str. 85-98.

srpskom, poljskom i engleskom jeziku.⁸ U njoj je prikazano poljsko prisustvo u Srbiji od srednjeg veka do današnjih dana. Šteta što nisu sva imena i prezimena Poljaka u njoj napisana ispravno.⁹ Ona se ipak može tretirati kao početna tačka za dalja istraživanja o poljsko-srpskim odnosima u istoriji.

Naročito me je ta treća publikacija navela na to da pregledam koji se Poljaci vredni sećanja nalaze u udžbenicima i približavaju se srpskom čitaocu. Do sada su srpski učenici iz školskih udžbenika upoznali malo reprezentanata iz poljske istorije, a to su: Kazimir Veliki (Kazimierz Wielki), kraljica Jadviga (Jadwiga), Vladislav Jagjelo (Władysław Jagiełło), Jan III Sobjeski (Jan III Sobieski) kao i Tadeuš Koščuško (Tadeusz Kościuszko) i Adam Čartoriski (Adam Czartoryski), a iz XX veka: Vojčeh Jeruzelski (Wojciech Jaruzelski) i Leh Valensa (Lech Wałęsa). Njima se priključuju tri poljska lekara koja su se doselila u Srbiju i tamo razvijala svoju delatnost: Leonard Lontkjevič (Leonard Łątkiewicz), Joahim Midovič (Joachim Midowicz), Roman Sondermajer (Roman Sondermeier) – koji su poznatiji u Srbiji nego u Poljskoj.¹⁰ Još manje predstavnika srpske istorije upoznaju učenici iz poljskih školskih udžbenika – osim Stefana Uroša IV Dušana, to su ličnosti iz XX veka: Aleksandar Obrenović, Petar I i Aleksandar I Karađorđevići, kao i Gavriilo Princip, Dušan Simović, Ante Pavelić i Slobodan Milošević, a takođe i Josip Broz Tito (poreklom Hrvat).¹¹ Nije to reprezentativna i zajednička slika oba naroda – poljskog i srpskog. Gde je na primer: Nikola Kopernik (Mikołaj Kopernik) ili Frederik Šopen (Fryderyk Chopin), a sa srpske strane Nikola Tesla ili Georgije „Đura” Jakšić? Uostalom oba naroda su dala poznate nobelovce, takve kao: Marija Sklodovska Kiri (Maria Skłodowska-Curie), Henrik Sjenkevič (Henryk Sienkiewicz), Vladislav Rejmont (Władysław Reymont), Česlav Miloš (Czesław Miłosz) ili Vislava Šimborska (Wisława Szymborska), ali takođe i Ivu Andrića. Srpski učenici saznaju nešto jedino o Lehu Valensi i to kao vođi „Solidarnosti”. Ne pominje se da je on takođe dobitnik Nobelove nagrade za mir.

Posegnimo po reči kancelara Zamojskog (Zamoyski), koji je pre četristo godina (1600. godine) u uvodu u fondacijskoj privilegiji akademije i kolegijata u Zamošću (dakle Zamojske akademije) - istakao da bogatstvo plodova Otadžbine zavisi od toga na koji će način institucije obraćati pažnju na vaspitanje omladine. Kao što je napisao: „Obično su države takve kakvo je vaspitanje i edukacija njihovih građana.”¹² Te reči nisu ništa izgubile na svojoj aktuelnosti.

⁸ D. Sokolović, *Poljaci u Srbiji / Poles in Serbia / Polacy w Serbii*, Ambasada Rzeczypospolitej w Belgradzie (serb. Ambasada Republike Poljske u Beogradu / Ambasada Republike Poljske u Belgradu), https://issuu.com/msz.gov.pl/docs/poljaci_u_srbiji_150_dpi/8?ff [pristup: 26.08.2018].

⁹ Ibidem, str. 41. Pored pravilnog zapisa imena pojavljuju se i brojni slučajevi fonetske transkripcije koji nisu u skladu sa poljskom ili srpskom ortografijom – str. 41: Alekslje Okolski i Ludwig Zwierkowski, trebalo bi: Aleksy Okólski i Ludwik Zwierkowski; str. 42: Nikola Drohovski i Jan Pjotrovski, trebalo bi: Mikołaj Drohowski i Jan Piotrowski (vidi: M.Ž. Čarkić, op. cit., str. 93); str. 45: Roman Sondermajer, trebalo bi: Roman Sondermeier; str. 46: Josif Sodomski, trebalo bi: Józef Sodomski; na istoj strani (str. 46) ime Hirschfelda je jednom zapisao kao: Ludwig, a drugi put: Ludwik, trebalo bi: Ludwik Hirschfeld.

¹⁰ J. Milanović, op. cit., str. 314-327.

¹¹ T. Maresz, *Istorija balkanskih zemalja...*, op. cit., str. 455-481.

¹² Na tekst privilegije J. Zamojskog se pozvao: J.A. Wadowski, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej*, Rękopis z w. XVII – wydał, wstępem, uzupełnieniem, dodatkami, objaśnieniami oraz wykazem osób

Vrednosti koje su usađene u dete urodiće plodom u njegovom odraslom životu. Odgovarajuće izabrane osobe-uzori koje su prezentovane omladini utiču na njihovu maštu, psihu i samim tim navode ih na oponašanje. Neki modeli i uzori su se vremenom promenili, ali mnogi od njih su ostali vanvremenski.

Šta je to osoba-uzor? To je zbir osobina (pozitivnih) koje čovek želi da poseduje, kao i postupanje u skladu sa opšte prihvaćenim pravilima (prihvaćenim od strane većine društva). Svaka epoha je stvorila model ljudskog ideala kojemu se teži. Ipak, postoje vanvremenski uzori koji su bili opšti bez obzira na vreme i prostor njihovog delanja kao i prihvatanja. I pored prolaska vremena nisu izgubili svoje moralne vrednosti. U poljskoj naučnoj literaturi definicije termina „osoba-uzor” prihvatili su kako istoričari tako i sociolozi, pedagozi, psiholozi, ali i kulturolozi i istoričari književnosti.¹³ Oni obraćaju pažnju na opis ili predstave o nekoj poznatoj osobi čije je ponašanje ili delo postalo ideal vredan oponašanja.¹⁴ Što je važno, uzori ponašanja veoma često proizilaze iz tradicije prihvaćene u društvu i predstavljaju osnovni stub pozitivnih osnova prihvaćenih od strane mnogih pokolenja.¹⁵ Mladom čoveku u periodu odrastanja, dok gradi svoj sistem vrednosti, potrebne su osobe-uzori. U prenošenju mu određenih vrednosti učestvuju roditelji, škola, crkva, sredstva masovne komunikacije, kao i vršnjaci. Pomažu mu u socijalizaciji kao i u razvijanju osećanja pripadnosti i nacionalnog identiteta.

Trijadu najviših vrednosti među prvima je izdvojio Platon, ukazujući na istinu, lepotu i dobro¹⁶. Vremenom se paket univerzalnih vrednosti proširio. Ukoliko su vrednosti takve kao ljubav, prijateljstvo, porodica, poštenje, mudrost, lepota, pravo na život, mir, tolerancija, sloboda, istina, pravednost... vanvremenske, tako su druge kao čast, moral, osećanje stida, dihotomija dobra i zla društveno, kulturološki ili politički uslovljene.¹⁷

i rzeczy ważniejszych opatrzył ks. Jan Ambroży Wadowski, Warszawa 1899-1900, str. 77-81. Cit.: „Animadvertens igitur quam uberes fructus in Patriam universam ex instituta, et recte bonis atribus expolita juventute redundant, cum aetas excipiat aetatem, et tales soleant esse Respublicae, cuiusmodi sunt mores et institutio Civium”, str. 77. Rečenicu „Uvek će države biti takve, kako je vaspitana njihova omladina (Zawsze takie będą rzeczypospolite, jak ich młodzieży chowanie)” 1787.godine je citirao Stanislav Stašić (Stanisław Staszic) u: „Uwagach nad życiem Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana W.K. do dzisiejszego stanu Rzeczypospolitej Polskiej przystosowane”, Kraków 1926, str. 7, http://rcin.org.pl/Content/731/Wa51_2760_PAN-I-2829_r1926-nr90_Uwagi-nad-zyciem-Jana-Zamoyskiego.pdf [pristup: 21.08.2018]. Te reči su netačno pripisane Andžeu Friču-Modževskom (Andrzej Frycz-Modrzewski).

¹³ U. Świdorska-Włodarczyk, *Wzorzec osobowy czy wzorzec postępowania? Przyczynek do nowej definicji formułowanej z punktu widzenia historyka na przykładzie szlachty polskiej przełomu średniowiecza i czasów nowożytnych*, „In Gremio. Studia nad historią kulturą i polityką” 2015, nr 9, str. 41-50.

¹⁴ M. Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 2000, str. 13.

¹⁵ J. Górniewicz, *Kulturowy wzór osobowości. Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin 1997, str. 56.

¹⁶ Platon, *Państwo*, prev. W. Witwicki, Kęty 2001; Platon, *Uczta*, prev. W. Witwicki, Warszawa 2008. Više: D. Piętka, *Platon twórca klasycznej koncepcji prawdy*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 2009, t. 54, str. 205-234.

¹⁷ M. Noske, *Problematyczna uniwersalność wartości uniwersalnych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2011, nr 3, str. 129-148. Autorka je uporedila nekoliko primera osobina koje predstavljaju vrednosti za Japance kao i Evropljane i Amerikance. Pokazala je različito shvatanje dobra i zla, greha, dužnosti i dostojanstva u civilizacijama Zapada i Istoka.

Za Poljake je posebno važna vrednost kao što je porodica, narod, otadžbina. Naročito u poslednje vreme se može primetiti kako se sa niže društvene tačke gledišta kao i više, iz vladajućih krugova, javlja potreba za stvaranjem patriotskih stavova. Za njihov nastanak su od pomoći primeri važnih ličnosti iz prošlosti. Trebalo bi ipak imati u vidu da se moraju vešto odvojiti osobe-uzori koje prezentuju neprolazne vrednosti od drugih ličnosti i pseudouzora. U različitim društvenim i političkim uslovima paradigme ponašanja se menjaju. Pored osoba koje su opšte poštovane eksponirane su i one koje su nosioci vrednosti karakterističnih za određenu epohu. U poljskoj istoriji su mnogo puta iste ličnosti bile različito ocenjivane, kao na primer Feliks Đeržinski (Feliks Dzierżyński) ili Juzef Pilsudski (Józef Piłsudski), a u poslednje vreme i Romuald Adam Rajs pod pseudonimom „Buri” („Bury”).

Pošto u oblikovanju stavova čoveka veliku ulogu igra tzv. uosobljavanje vrednosti, dakle primeri života konkretnih ličnosti koji su nosioci određenih vrednosti, trebalo bi da budu pažljivo odabirani. Od školske edukacije koja je sredstvo u rukama vlasti, u znatnom stepenu zavisi kakvo će biti to mlado pokolenje koje je obrazovano i vaspitano na taj način. Prvi izvor informacija za mladog čoveka je, pored porodice i mnogih savremenih medija, i dalje školski udžbenik. On takođe vrši vaspitnu funkciju. Iz njega učenici saznaju o prošlosti svoje zemlje i o ljudima koji su doveli do njenog razvoja. Važan je takođe izbor ličnosti koje bi se našle u školskim udžbenicima. O tome koje su istorijske ličnosti na stranicama školskih knjiga odlučuju prosvetne vlasti putem Osnovnog programa opšteg obrazovanja kao i dozvolom za korištenje školskih udžbenika koji su u skladu sa aktuelno vođenom istorijskom politikom u državi. Subjektivno birajući događaje iz prošlosti kao i ljude koji su učestvovali u njima ponekad se istorija piše nanovo, a to opet može dovesti do nastanka nacionalnih istorijskih mitova.¹⁸ Utičući na školsku istorijsku edukaciju vlast teži da stvori model društva koji je podređen vlastitoj viziji budućnosti. Nije slučajno Džordž Orvel napisao: „Ko vlada prošlošću drži u rukama budućnost; ko vlada sadašnjošću drži u rukama prošlost.”¹⁹

U ovom članku su prezentovani rezultati analize poljskih školskih udžbenika istorije u kontekstu izbora ličnosti koje služe da kod učenika probude nacionalni ponos. Pogledajmo dakle ličnosti u hronološkom smislu, počevši od srednjeg veka do danas. U članku su osobe-uzori grupisane na osnovu nekad prihvaćenih modela i ideala. Oni su u poslednjih sedamdeset godina u poljskoj školskoj praksi evoluirali i bili različito ocenjivani.

Od najranijih početaka poljske države katolička crkva je igrala važnu ulogu u kreiranju stavova i uzora. Zahvaljujući njoj su se stvorili **ideal askete** i **kult svetaca**. Nemaju svi poljski sveti poljsko poreklo. Primer žene-askete, ujedno svetice na poljskoj zemlji je bila sv. Jadwiga Šlonska - (Jadwiga Śląska). Vodeći pokajnički život bila je donatorka bolnica, pomagala je siromašnim, brinula se za žrtve poplava i gladi. Kult Jadvige je počeo da se razvija odmah posle njene smrti, na početku jedino u Šleskoj. Mada je vodila poreklo iz nemačke grofovske porodice Andeških (ćerka grofa Bertolda

¹⁸ J. Michałek, *Współczesnie o przeszłości, czyli wpływ polityki historycznej na kształt podręczników szkolnych*, „Klio” 2011, Vol. 16, Nr 1, str. 183.

¹⁹ G. Orwell, *Rok 1984*, prev. T. Mirkowicz, Warszawa 1988, str. 170.

IV i Agnes iz porodice/dinastije Vetina – Agnes iz Rochlitz), ipak je postala priznata kao patronka Poljske²⁰, a vremenom i patronka poljsko-nemačkog pomirenja.²¹ Ženeaskete koje su takođe bile proglašene za svete su sv. Kinga²² (1999. godine²³) – nazivana Majkom siromašnih i nesrećnih, kao i sv. Jadwiga, kraljica Poljske²⁴ i patronka porodice (1997. godine²⁵). Obe su bile iz Mađarske.²⁶

Kad već govorimo o patronima Poljske, trebalo bi pomenuti sv. Vojčeha (Wojciecha). On takođe nije imao poljsko poreklo – bio je iz češkog vladajućeg roda Slavnikovi (Sławnikowiców)²⁷. Političke prilike su dovele do toga da je Boleslav Hrabri (Bolesław Chrobry), otkupivši telo biskupa Vojčeha, ubijenog za vreme misije u Pruskoj²⁸, iskoristio situaciju da podigne ugled poljskog princa kao misionara u tadašnjem hrišćanskom svetu. U poljskoj historiografiji ukazuje se na oponašanje Boleslava Hrabrog, u kontekstu hrišćanske delatnosti kao i legitimizaciji kraljevske vlasti Karla Velikog.²⁹ Drugi svetac katoličke crkve koji je bio patron Poljske je sv. Stanislav iz Ščepanova³⁰, koji je došao u konflikt sa kraljem Boleslavom Smelim (Bolesław Śmiały) i po njegovom naređenju je bio ubijen.³¹ Na temu tog konflikta su pisali već prvi poljski hroničari.³²

Kako su dakle gore pomenute ličnosti bile i kako su sada prezentovane u poljskim udžbenicima istorije? U posleratnoj Poljskoj u udžbenicima istorije je bilo pisano jedino o sv. Vojčehu zahvaljujući kome je u Gnjeznu (Gniezno) 1000. godine došlo do susreta cara Otona II i Boleslava Hrabrog. Akcenti su stavljeni na Boleslava i njegovu gostoprimljivost kao i izdašne poklone za cara koji je „oduševljen prijemom stavio na Boleslavljevu glavu svoju vlastitu krunu, što je u Poljskoj kasnije shvaćeno kao kruni-

²⁰ A. Kietbasa, *Jadwiga Śląska*, Kraków 2004.

²¹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. we Wrocławiu 21 czerwca 1983 r., Druga pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny*, Katolicka Agencja Informacyjna, <https://ekai.pl/dokumenty/homilia-w-czasie-mszy-sw-wroclaw/> [pristup: 26.08.2018].

²² B. Kowalska, *Święta Kinga. Rzeczywistość i legenda*, Kraków 2008.

²³ *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej bł. Kingi*, 16.06.1999, Stary Sącz, Homilię odczytał metropolita krakowski kardynał Franciszek Macharski, Centrum Myśli Jana Pawła II, Zintegrowana Baza Tekstów Papieskich, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/691> [pristup: 31.08.2018].

²⁴ S. Bąk, *Święta Jadwiga królowa - patronka na dzisiejsze czasy*, Kraków 2010.

²⁵ *Homilia podczas kanonizacji bł. Jadwigi Królowej*, 8.06.1997, Kraków, kanonizaciju je izvršio lično papa Jovan Pavle II, Centrum Myśli Jana Pawła II, Zintegrowana Baza Tekstów Papieskich, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/447> [pristup: 31.08.2018].

²⁶ S. Bąk, *Podobieństwa i różnice między św. Kingą księżną a św. Jadwigą królową*, Kraków 2011.

²⁷ R. Godula-Węclawowicz, *"Onego czasu, gdy święty Wojciech..."*, czyli *Rzecz o mityzacji Sławnikowicza*, Kraków 2005.

²⁸ Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, prev. R. Grodecki, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989 (izdanje VI), str. 20; *Kronika Thietmara*, prev. M.Z. Jedlicki, Kraków 2005 (na osnovu izdanja iz 1953.godine), Księga IV, str. 70.

²⁹ Takvo poređenje je izvršio na primer M. Sosnowski, *Bolesław Chrobry i Karol Wielki: legitymizacja między kultem a imitacją*, „Historia Slavorum Occidentis” 2016, nr 2, str. 144-147. Autor je analizirao brojne izvore, između ostalog i Thietmara i Brunona z Kwerfurtu.

³⁰ G. Labuda, *Święty Stanisław – biskup krakowski, patron Polski: śladami zabójstwa, męczeństwa, kanonizacji*, Poznań 2000.

³¹ T. Grudziński, *Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław: dzieje konfliktu*, Kraków 2010.

³² Anonim tzw. Gall, op. cit., str. 54; Wincenty Kadłubek, *Kronika polska*, prev. B. Kürbis, Wrocław 2008, str. 75.

sanje kralja”.³³ Biskup Stanislav je predstavljen, kao što je u udžbeniku iz 40-ih godina bilo napisano, kao neko ko je „iz bliže nam nepoznatih razloga” došao u konflikt sa kraljem, koji je odsustvovao iz zemlje u vreme pohoda u Rusiju³⁴. Jadwiga Andegawenjska (Jadwiga Andegaweńska) je predstavljena kao mlada monarhinja³⁵, a dve ostale svetice (sv. Kinga i sv. Jadwiga Šlonska) su sasvim zanemarene u tadašnjim školskim knjigama. Malo drugačije izgleda situacija kada se radi o svecima u udžbenicima iz poststaljinovskog vremena kao i u 80-im godinama prošlog veka. Ipak, takođe u tandemu: Boleslav Hrabri – sv. Vojčeh kao i Boleslav Smeli – sv. Stanislav, koji su isticali kao monarsi zaslužni za jačanje pozicije Poljske u srednjevekovnoj Evropi³⁶, dok su ranije pominjane svetice izostavljene u školskim udžbenicima istorije. Jadwiga Andegawenjska je opisana jedino kao mlada poljska kraljica kojom se oženio Vladislav Jagjelo i koja je ostavila svoje dragocenosti univerzitetu u Krakovu.³⁷

Tek se u epohi postsolidarnosti i revolucija 1989. u većoj meri obraćala pažnja na kult svetaca, koji su bili tretirani kao uzori. Naročito posle poslednje strukturalne i programske reforme iz 2017. godine³⁸ insistira se na katoličkoj viziji sveta. Nastupio je povratak klasičnom shvatanju istorije (iz vremena međuratnog perioda XX veka), u tome i povratak hrišćanskih vrednosti i religijskih osoba-uzora. Zato se, na primer, veća pažnja učenika skreće na mučeničku smrt biskupa Stanislava, patrona Poljske.³⁹ U obrazovnim programima kako u osnovnoj školi (iz 2017. godine) tako i u srednjoj (iz 2018) pojavljuju se ličnosti koje imaju religijski kult u Poljskoj. To su: prior Augustin Kordecki, branilac Čenstohove za vreme švedskog potopa⁴⁰, Maksimilijan Marija Kolbe

³³ S. Zajączkowski, B. Baranowski, S. Krakowski, M. Siuchniński, *Podręcznik historii dla VII kl. szkoły podstawowej*, Warszawa 1948, str. 111.

³⁴ Ibidem, str. 113.

³⁵ Ibidem, str. 175.

³⁶ J. Dowiat, *Historia dla klasy 1 liceum ogólnokształcącego*, Warszawa 1985 (izdanje XVII), str. 247-248 (tiče se Boleslava Hrabrog), str. 299 (tiče se konflikta Boleslava Smelog sa biskupom Stanislavom: „ne znamo na čemu se zasnivala izdaja biskupa; možemo samo da pretpostavimo da je učestvovao u nekoj zaveri protiv kralja (...) najverovatnija se čini pretpostavka da je bio umešan u delatnost vladajuće koja je nastupila protiv kralja”); izdanje I – 1967, poslednje – 1987.

³⁷ Ibidem, str. 413 i 445.

³⁸ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej*, Dz.U. 2017 poz. 356. (od školske 2019/2020. godine obuhvata takođe i srednje škole II stepena, dakle gimnazije i tehničke škole).

³⁹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia*, Dz.U. 2018, poz. 467, str. 114. Do momenta predaje teksta za štampu ukazao se jedino Osnovni program opšteg obrazovanja za opšte gimnazije, tehničke škole i zanatske škole II stepena. Poznate su samo teze nastavnog programa istorije za srednje škole. Još nema udžbenika koji će se koristiti od nove školske 2019/2020. godine.

⁴⁰ J.I. Kraszewski, *Książd Kordecki – obrońca Częstochowy: przez J.I. Kraszewskiego napisana na tle bohaterskiej obrony klasztoru częstochowskiego w czasie najazdu Szwedów w r. 1655*, Gniezno 1904; C. Ryszka, *Przeor Kordecki: 1603-1673*, Częstochowa 2003.

(Maksymilian Maria Kolbe), koji je dobrovoljno izabrao smrt glađu umesto jednog od zatvorenika u koncentracionom logoru Aušvic (kanonizovan i upisan u red svetaca 10.10.1982.⁴¹), Primas Stefan Višinjski (Stefan Wyszyński), nazivan „Primas milenijuma”⁴² (proces njegove beatifikacije je u toku), sveštenik Ježi Popieluško (Jerzy Popiełuszko) kapelan Varšavske „Solidarnosti” koga su ubili funkcioneri službe bezbednosti (mučenik katoličke crkve, beatifikovan 6.06.2010.⁴³, 2019. proces kanonizacije je u toku), a pre svega papa Jovan Pavle II⁴⁴, koji je, kako čitamo u Osnovnom programu, „imao uticaj na društvene političke promene u Poljskoj i susjednim zemljama”.⁴⁵ Tim ličnostima se u nastavnom programu, kao i u najnovijim udžbenicima istorije počinje posvećivati posebna pažnja.

Svetovni uzori su u srednjem veku bili vitezovi i monarsi (u Poljskoj to nisu uvek bili kraljevi, već i prinčevi koji su predstavljali vlast u državi). **Ideal viteza** za mnoga pokolenja Poljaka bio je Zaviša Crni (Zawisza Czarny).⁴⁶ On je takođe poznat u Srbiji kao učesnik bitke kod Golupca 1428. godine. U poljskoj historiografiji se uzdigao do simbola hrabrog, lojalnog i čoveka od reči. Takođe je postao putokaz za omladinu u njenom postupanju. U Pravilniku izviđača čitamo: „Rečima izviđača možeš verovati kao Zaviši.”⁴⁷ U dosadašnjim poljskim školskim udžbenicima on je pominjan u vezi sa bitkom kod Grunvalda. Prosvetna vlast mu je ukazala poštovanje 2017. godine svrstavši ga u Osnovni program za četvrti razred osnovne škole kao „ličnost od velikog značaja za stvaranje poljskog kulturološkog identiteta”.⁴⁸

U savremeno doba **ideal viteza** se pretvorio u **ideal vođe**. Hetmani i njihove pobede neprijatelja su postali povodi za ponos. Jedan od njih je bio hetman Stefan Čarnecki (Stefan Czarniecki), koji je predvodio poljsku vojsku za vreme švedskog potopa. Ostao je upamćen u Mazurci Dombrovskog (Mazurek Dąbrowskiego)⁴⁹, koji je tre-

⁴¹ *Kanonizacja Błogostawionego o. Maksymiliana Marii Kolbego*, Homilia Ojca Świętego Jana Pawła II, Rzym, 10.10.1982 r., Centrum Myśli Jana Pawła II, Zintegrowana Baza Tekstów Papieskich, <http://www.nauczeniep2.pl/dokumenty/wyswietl/id/558/pos/14/haslo/Kolbe> [pristup: 2.09.2018].

⁴² S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 1: 1948-1952, obradio P. Skibiński, Warszawa 2017; idem, *Pro memoria*, t. 2: 1953, obradila E. Czackowska, Warszawa 2017.

⁴³ *Historia procesu beatyfikacyjnego ks. Popiełuszki*, „Idziemy” – wersja elektroniczna: <http://idziemy.pl/kosciol/historia-procesu-beatyfikacyjnego-ks-popieluszki> [pristup: 3.09.2018].

⁴⁴ Teško je izvršiti izbor pozicija ne temu te ličnosti među nekoliko hiljada publikacija. Zato vidi: Jan Paweł II, *Autobiografia*, izabrala i sastavila J. Kiliańczyk-Zięba, Kraków 2003.

⁴⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 102; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 135.

⁴⁶ A. Klubówna, *Zawisza Czarny w historii i legendzie*, Warszawa 1979.

⁴⁷ *Przyrzeczenie i prawo harcerskie. Tekst obowiązujący harcerzy. Tekst obowiązujący harcerki*, Uchwała X Zjazdu Walnego z 27 IV 1930 r., Warszawa 1930, str. 3. Bez obzira na vreme koje je prošlo i na istorijske prilike tačka 2 Prava izviđača „Rečima izviđača možeš verovati kao Zaviši” je opstala do danas: Uchwała XXXIX Nadzwyczajnego Zjazdu ZHP, 8 kwietnia 2017.

⁴⁸ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej...* op. cit., str. 92.

⁴⁹ Mazurek Dąbrowskiego ili „Pesma poljskih legionara u Italiji” („Pieśń Legionów Polskich we Włoszech”) autora Juzefa Vibickog (Józef Wybicki). Od 1927. godine je poljska himna.

nutno poljska narodna himna.⁵⁰ Hetmani koji su predstavljeni učenicima kao uzor su: Stanislav Žulkjevski (Stanisław Żółkiewski), Jan Karol Hodkjevič (Jan Karol Chodkiewicz) kao i Jan Sobjeski (Jan Sobieski), kasniji kralj Poljske: ti hetmani zauzimaju najvažnije mesto u svim udžbenicima istorije.⁵¹ Naročito ličnost tog poslednjeg je eksponirana u okviru najvažnijih edukativnih procesa. Ističe se njegov uspeh u pobedi kod Beča, kao i njegovo „značenje za sudbinu države oba naroda i Evrope”.⁵² Imamo ovde primer prenošenja aktuelne istorijske politike vlasti na školsku edukaciju, tretirajući taj uspeh kao zaustavljanje islama u Evropi.⁵³ U najnovijoj koncepciji istorijske edukacije pored hetmana Stefana Čarnečkog i kralja Jana III Sobjeskog, junaka ratova iz XVII veka je prior Augustin Kordecki – branilac samostana u Čenstohovi.⁵⁴

Kako u staljinovsko vreme tako i kasnije ličnost koja je bila stalno poštovana je bio Tadeuš Koščuško – vođa ustanka iz 1794. godine. U Narodnoj Republici Poljskoj u udžbenicima istorije istican je njegov odnos prema seljacima – koscima koji su učestvovali u bici kod Raclavica (Raclawice)⁵⁵, a takođe je pominjana 1. Pešadijska divizija „Tadeuš Koščuški”, formirana u maju 1943. u Šelcima na Oki, nedaleko od Crvene armije.⁵⁶ U najnovijem programu istorijske edukacije Tadeuš Koščuško se tretira kao „prvi poljski nacionalni junak novije istorije”.⁵⁷

⁵⁰ *Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych*, Dz.U. 1980, Nr 7, poz. 18 i późn. zmiany, załącznik 4. Citat: „Kao Čarnecki do Poznania/posle okupacije švedske/za otadžbinu ratovanja/vračam se morem, ne peške”. U originalu, na osnovu rukopisa J. Vibickog (J. Wybicki): „Kao Čarnecki do Poznania/vračao se morem, ne peške/za otadžbinu ratovanja/posle okupacije švedske.”

⁵¹ Vidi: 40-ih XX veka: S. Zajączkowski i inni, op. cit., str. 279, 295 i dr. – u tom udžbeniku je više pažnje posvećeno učestvovanju seljaka u bitkama nego hetmanima, njihovim vođama i regularnoj armiji; od 60-80-ih godina XX veka u: A. Kersten, T. Łepkowski, *Historia dla klasy II liceum ogólnokształcącego*, Warszawa 1968, str. 23, 28, 72, 80 i dr. – isticana je taktika i manevri iznenađenja glavnih vođa poljske vojske, dakle pominjanih hetmana, ne zaboravljajući o stavu seljaka, npr. u borbama protiv švedske vojske; 90-ih godina XX veka u: T. Cegielski, K. Zielińska, *Historia. Dzieje nowożytnie. Podręcznik dla szkół średnich, klasy II liceum ogólnokształcącego*, Warszawa 1991, str. 159, 162, 168-169, 177 i dr. – ukazivano je na strateški talenat, smirenost u donošenju odluka kao i osećanje dostojanstva pominjanih hetmana; na početku XXI veka u: M. Kamiński, R. Śniegocki, *Historia od renesansu do czasów napoleońskich. Podręcznik dla II klasy liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Warszawa 2003, str. 136, 141-143, 151-156 i dr. – ovaj put pored imena hetmana pojavljuju se reči: uspeh, pobeda, što bi trebalo da probudi ponos zbog njihovih militarnih dela.

⁵² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 118.

⁵³ Jan Sobjeski, komandujući poljsko-austrijsko-nemačkom vojskom, pobedio je armiju Otomanskog carstva. Na 334. godišnjicu kod Beča na TVP Info 12.09.2017. informisano je ne o pobedi turske vojske, već „islamske”, *Gazeta.pl*, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,22361942,334-rocznica-bitwy-pod-wiedniem-tvp-info-uderza-w.html> [pristup: 2.09.2018].

⁵⁴ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 118.

⁵⁵ A. Kersten, T. Łepkowski, op. cit., str. 258-259.

⁵⁶ Od 50-ih do 70-ih godina XX veka nastalo je mnogo monografija na temu borbenog puta ove divizije, između ostalog: S. Reperowicz, *Kościuszkowcy*, Warszawa 1974.

⁵⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 120.

Slično je sa Romualdom Traugutom (Romuald Traugutt). Posred vođa nacionalnih oslobodilačkih ustanaka njegova ličnost se pojavljuje u prvom planu. Ističu se njegovi patriotski stavovi i predstavlja se kao uzor muževnosti.⁵⁸ Poslednji diktator januarskog ustanka, pogubljen 5. avgusta 1864. godine na varšavskoj Citadeli, tretiran je kao simbol borbe za nezavisnost poljske države. On je pozitivan u odnosu na druge diktatore oba narodna ustanka u XIX veku, jer je do kraja ostao veran svojim idejama. Među ličnostima iz XIX veka koji su imali uloge vođe/predvodnika/lidera u udžbenicima za vreme Narodne Republike Poljske bili su aktivisti radničkog pokreta, kao na primer Ludvik Varinjski (Ludwik Waryński), Feliks Đeržinjski (Feliks Dzierżyński), Julius Marhlevski (Juliusz Marchlewski) i mnogi drugi.⁵⁹ Lideri radničkih partija u XX veku su često gostovali u poljskim udžbenicima istorije. Govoreći o događajima iz druge druge polovine XX veka najčešće je ukazivano na uspehe Marcela Novotka (Marcel Nowotko), Vladislava Gomulke (Władysław Gomułka) i Edvarda Gjereka (Edward Gierek).⁶⁰

Zajedno sa promenama sistema u Poljskoj je nastupila zamena „komunističkih” junaka na opozicionare u odnosu na tadašnju vlast u Poljskoj. Posle festivala solidarnosti na stranicama udžbenika je ukazivano na patriotski stav Leha Valense, Jaceka Kuronja (Jacek Kuron), Adama Mihnjika (Adam Michnik)...⁶¹ Oni su ipak, posle poslednje programske reforme, zamenjeni Lehom Kačinjskim i pre svega „ukletim/nesalomljivim vojnicima”, a učenicima se preporučuje upoznavanje sa njihovim biografijama i delima u pokretu otpora.⁶² Primeri vođa zbog kojih bi učenici trebalo da budu ponosni (u svetlu najnovijeg Osnovnog programa) su glavne vođe iz vremena Drugog svetskog rata, kao Edvard Ridz Šmigli (Edward Rydz-Śmigły), Henrik Suharski (Henryk Sucharski), Julijan Filipovič (Julian Filipowicz), Vladislav Raginis (Władysław Raginis), Stanislav Dombek (Stanisław Dąbek), Tadeuš Kutšeba (Tadeusz Kutrzeba), Francišek Kleberg (Franciszek Kleeberg) i političari Ignaci Moščicki (Ignacy Mościcki) i Stefan Stažinjski (Stefan Starzyński).⁶³

⁵⁸ Ibidem, str. 122.

⁵⁹ T. Landecki, W. Łukasiewicz, H. Wereszycki, J. Willaume, *Podręcznik historii dla VIII klasy*, Warszawa 1947, str. 272-274; R. Wapiński, *Historia dla klasy III liceum ogólnokształcącego*, Warszawa 1974 (izdanje 7), str. 47-52; 58-63.

⁶⁰ R. Wapiński, *Historia dla klasy IV liceum ogólnokształcącego oraz dla klasy III technikum*, Warszawa 1972 (izdanje 4), str. 205, 213.

⁶¹ R. Śniegocki, *Historia. Burzliwy wiek XX. Podręcznik dla III klasy liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego, technikum*, Warszawa 2004, str. 292-295; R. Dolecki, K. Gutowski, J. Smoleński, *Po prostu historia. Szkoły ponadgimnazjalne*, Warszawa 2012, str. 358-360, 367-371; S. Roszak, J. Kłaczko, *Poznać przeszłość. Wiek XX. Podręcznik do historii dla szkół ponadgimnazjalnych*, Warszawa 2012, str. 310, 315-317, 332-333.

⁶² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej...* op. cit., str. 92 i 101; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, *Historia: Warunki i sposoby realizacji*, str. 136-137: „Ważno je da bi u procesu saznavanja o događajima koji se tiču tragične sudbine represioniranih vojnika i civila u podzemlju za vreme Drugog svetskog rata i posleratnog vremena, učenik ne samo razumeo i umeo da objasni pojam „Panteon ukletih vojnika” ili „Lončka” („Łączka”), već i da ima mogućnost stvarne percepcije tih važnih stvari.”

⁶³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, op. cit., str. 128.

U kreiranju nacionalnog identiteta obraća se mnogo pažnje na izbor i ocenu monarha iz dinastije Pjastovića i Jagjelona, kao i izbornih kraljeva koji su vladali Poljskom. **Ideal vladara** u poljskoj udžbeničkoj naraciji proizilazi iz aktuelne političke situacije. Tako su dakle, u Narodnoj Republici Poljskoj, naročito odmah posle Drugog svet-skog rata, eksponirana dva prva Pjastovića (Mješko I i Boleslav Hrabri) koji su predstavljali početak poljske države.⁶⁴ U najnovijem svetlu istorijske edukacije se, pre svega, obraća pažnja na njihovu ulogu u hristijanizaciji poljske države.⁶⁵ U udžbenicima iz vremena Narodne Republike Poljske druga grupa značajnih monarha bili su branio-ci poljske države – Boleslav Hrabri i Boleslav Krivousti, koji su pobedili nemačku vojsku, kao i kraljevi koji su pobedili Tevtonske vitezove – Vladislav Loketek (Władysław Łokietek) i Vladislav Jagjelo.⁶⁶ Vremenom je pojavila lagodnija antinemačka naracija u udžbenicima posle transformacije društvenog sistema i pisalo se o uspesima poljskih monarha u spoljnoj politici, u manjem stepenu eksponirajući militarne konflikte. U najnovijim udžbenicima, ostajući pri tri bitke koje dobijaju rang međunarodnog uspeha, ističe se činjenica „spasavanja” Evrope od tevtonske, islamske i komunističke opasnosti.⁶⁷ To su pobedničke bitke: sa tevtoncima kod Grinvalda (1410. godine), gde je glavni vođa bio kralj Vladislav Jagjelo, sa Osmanskom imperijom kod Beča (1683) – glavni vođa je bio Jan III Sobjeski, kao i varšavska bitka (1920) za vreme poljsko-boljševičkog rata u kome je pobjeda pripisivana maršalu Juzefu Pilsudskom⁶⁸.

Ideal monarha nisu samo kraljevi-pobednici, već i monarsi-mecene. Njihova imena se sreću na stranicama svih poljskih školskih udžbenika istorije. Među njima se pominje pre svega Kazimir Veliki, Zigmunt Stari kao i Stanislav August Ponjatovski (Stanisław August Poniatowski). Opšte poštovan kralj nazivan „dobrim domaćinom” je i dalje bio kralj Kazimir Veliki. On je apsolutni primer za učenike kao monarh koji je izvršio mnogo reformi u zemlji u oblasti odbrambenog sistema, urbanizacije zemlje, prava, nauke itd.⁶⁹

U periodu od sedamdeset godina školske istorijske edukacije menjao se subjekat u društvu koji je bio uzor kolektivnog ideala. U staljinovskim udžbenicima ali ta-kođe i u tim iz vremena Narodne Republike Poljske isticani su seljaci i radnici kao

⁶⁴ S. Zajączkowski i inni, op. cit., str. 52-53 i str. 110-112.

⁶⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej...* op. cit., str. 92; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 113.

⁶⁶ S. Zajączkowski i drugi, op. cit., str. 111-112 i 114-115 kao i str. 166 i 178-181; J. Dowiat, op. cit., str.248-251 i 302-303 kao i str. 353-355 i 415-418.

⁶⁷ Edgar D`Abernon je Varšavsku bitku uvrstio u osamnaest prelomnih bitaka u istoriji sveta: E. D`Abernon, *Osiemnaście decydująca bitwa w dziejach świata: pod Warszawą 1920*, prev. S.A. Arnsen, Warszawa 1990 (izdanje 1. poljsko, posleratno).

⁶⁸ *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych o przyjęciu przez Wodza Naczelnego stopnia Pierwszego Marszałka Polski*, Dziennik Personalny M.S.Wojsk. Nr 12 z 3 kwietnia 1920 r., Rozkaz l. 1088 z 19 marca 1920 r., Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F89177%2Fdirectory.djvu&p=2 [pristup: 10.09.2018].

⁶⁹ Tako je bilo i u udžbenicima za vreme Narodne republike Poljske i u najnovijoj koncepciji u Osnovi programa iz 2017. i 2018. godine.

osnovni društveni temelj uz istovremenu kritiku plemstva, a posle i buržoazije koja iskorištava te prve.⁷⁰ U najnovijoj koncepciji istorijske edukacije junaci su ljudi crkve i to kako u vreme početka poljske državnosti tako i u XVII veku ili u vreme „Solidarnosti”. Osim toga, vredni poštovanja su mladi ljudi koji su dali život u borbi za nezavisnost Poljske u Drugom svetskom ratu „Zoška” („Zośka”), „Alek”, „Rudi” („Rudy”) i cela organizacija – Šare šeregi (Szare Szeregi). Kao povod za ponos pokazuje se i uzor stava Poljaka, nesalomljivih vojnika [ukletih], u odnosu na novu vlast, a među njima su Witold Pilecki (Witold Pilecki), Danuta Šedikuvna (Danuta Siedzikówna) „Inka” kao i „junaci Solidarnosti”.⁷¹ Osim toga, učenicima se za uzore poljskog društva ukazuje na Jana Karskog (Jan Karski), Irenu Sendlerovu (Irena Sendlerowa), Antoninu i Jana Žabinske (Antonina i Jan Żabynscy), kao i porodicu Ulma – koji su rizikovali vlastite živote da bi spašavali druge i zaslužili titulu „pravednika”.⁷²

Na osnovu analize školske edukacije u Poljskoj od 1945. do 2018. godine može se utvrditi da je državna vlast često uticala na kreiranje sopstvene istorijske politike. Tako je bilo u Poljskoj posle dolaska komunista na vlast, tako je i sada. Za vreme Narodne Republike Poljske pokušano je da se poljsko društvo vaspita u duhu komunističke ideologije i išlo se ka tome da se ubedi u ispravnost uvođenih pravila društvenog sistema (mada bi trebalo jasno istaći da takav system nikad nije postojao u Poljskoj – pričanje o komunističkom sistemu u Poljskoj je uproštavanje i šematsko predstavljanje⁷³). Tako je i sada kada se insistira na tradicionalnom pristupu da se prezentuje istorija u kojoj je prisutna katolička vizija sveta, gde je glavni subjekat Narod, a tematski okvir politika i ratovi. Ovde bi trebalo skrenuti pažnju da ratnu i martirološku naraciju (čak i kada ima dobre intencije od strane autora programa), koja dovodi do lažiranja istorije i zanemaruje važne ličnosti koje bi mogle da posluže za primer mladom pokolenju.

Kanon ideala iniciran u srednjem veku je praktično ponavljan do danas. Bio je to ideal askete, viteza, monarha, a u današnje vreme se preneo na ideal Poljaka-hrišćanina, političkog vođe/predvodnika/lidera, to je osoba koja ima najvišu poziciju u državi. Priznava u Poljskoj, kanon ličnosti i junaka nije do kraja stabilan. Jedna imena su vanvremenska i trajno zapisana na stranicama poljske istorije, druga odlaze u zaborav i njihova mesta zamenjuju nova. To se događa zbog toga što su politički uslovi iznad opšteg dobra.

⁷⁰ Dovoljno je pregledati istoriju Poljske od srednjeg veka do posleratnog vremena XX veka u udžbenicima: S. Zajączkowski i inni, op. cit.; T. Landecki i inni, op. cit.; A. Kersten, T. Łepkowski, op. cit.; R. Wapiński, op. cit.

⁷¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej...* op. cit., s. 92; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 130. Mada u oba osnovna programa (za osnovne škole i gimnazije) pored mnogih novih imena, nema Leha Valense.

⁷² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej...*, str. 130.

⁷³ A. Walicki, *Od projektu komunistycznego do neoliberalnej utopii*, Kraków 2013, *Słowo wstępne*, str. XII-XXVI kao i poglavlje: *Dzieje antykomunistycznej obsesji*, str. 199-201. Kao što ističe Andžej Valicki (Andrzej Walicki), od polovine 50-ih godina XX veka Narodna Republika Poljska nije do kraja bila komunistička država u smislu doktrine, političke prakse i aspiracije i svesti članova partije, u Poljskoj je tada u najboljem slučaju bio socijalizam – tzv. „realni socijalizam”.

Savremena generacija odrasta u teškim političkim uslovima. Potrebna joj je stabilizacija u uzorima koji su pokazivani kao uzor i model.⁷⁴ Vrednosti i osobe-uzori o kojima uči omladina u školi i o kojima se govori kod kuće ne nalaze uvek potvrdu u svakodnevnom savremenom životu. Neke od njih danas nisu realne i malo su ubedljive. Rotacija kanona ličnosti u zavisnosti od aktualne političke situacije u zemlji, a ponekad i kompromitacija osoba koje su do tog vremena bile uzor uzrokuje nesigurnost u formiranju ličnosti mladih ljudi. Nije istina da savremeno pokolenje nema nikakvih ideala i da sanja samo o ugodnom životu. Važno je ipak da se ti uzori ponašanja kao i osobe-uzori mudro približe mladim ljudima. Veliku ulogu tu imaju nastavnici, škola, ali i roditelji.

I na kraju – nadam se da će moj članak podstaći kolegice i kolege iz Srbije da na sličan način pogledaju srpsku udžbeničku naraciju. Tim samim bi postala vanvremenska slika osoba-uzora u obe zemlje reprezentovane na konferenciji „Jugoslavija i Poljska u XX veku”. Korist od toga bi bila obostrana. Sa jedne strane bi nastao kanon ličnosti koje su važne za pamćenje i istovremeno predstavljaju uzore, a sa druge bi možda rezultati istraživanja dozvolili da se pokažu zajedničke vrednosti obe zemlje koje međusobno saraduju.

STRESZCZENIE

BUDZENIE POCZUCIA DUMY NARODOWEJ POPRZEZ WZORCE OSOBOWE. PRZYKŁAD POLSKI

Kanclerz Jan Zamoyski w 1600 r. w akcie założycielskim Akademii w Zamościu napisał: „Takie rzeczypospolite są, jakie ich młodzieży chowanie”. Słowa te nie straciły na aktualności. Od edukacji szkolnej w znacznym stopniu zależy, jakie wykształci się i wychowa młode pokolenie. Trzeba mu zaszczyć wartości godne pielęgnowania i wartości przekazania następnym pokoleniom. Pierwszym źródłem informacji dla młodego człowieka, obok rodziny, nadal jest podręcznik szkolny. To z niego uczniowie dowiadują się o przeszłości swojego kraju i ludziach, którzy przyczynili się do jego rozwoju. Istotny jest dobór postaci historycznych ujmowanych w szkolnej narracji podręcznikowej.

W artykule dokonano przeglądu postaci uznanych w polskiej historiografii, w tym również w podręcznikach szkolnych wartych zapamiętania, a w procesie edukacyjnym również służących za wzór. W artykule zaprezentowano wyniki analizy polskich podręczników szkolnych do historii w kontekście doboru postaci mogących posłużyć do budzenia w uczniach poczucia dumy narodowej. Jak wynika z badań, w zależności od aktualnie prowadzonej polityki zmieniających się władz, jedne autorytety od zawsze stanowiły kanon polskich bohaterów, którzy wpisali się w polską historię, drudzy odchodzą w zapomnienie, a jeszcze inne osobistości je zastępują.

⁷⁴ B. Korus, *Jak zmieniły się wzorce osobowe?*, „Edukacja i Dialog” 2005, nr 5, str. 34-41.

REZIME

BUĐENJE OSEĆANJA NACIONALNOG PONOSA PUTEM OSOBE-UZORA U POLJSKIM UDŽBENICIMA

Premijer Jan Sariusz Zamojski (Jan Sariusz Zamoyski) je 1600. godine u osnivačkom aktu Akademije u Zamošću napisao: „Države su onakve kakvo je njihovo obrazovanje mladih“. Ove reči nisu izgubile svoje značenje. Od školskog obrazovanja u velikoj meri zavisi kako će se razviti i vaspitati mlado pokolenje. Treba mu usaditi vrednosti koje će se moći prenositi na buduća pokolenja. Prvi izvor informacija za mladu osobu, pored porodice, jeste njegov udžbenik. Iz njega učenici saznaju o prošlosti svoje zemlje i ljudima koji su doprineli njenom razvoju. Zbog toga je veoma važan izbor istorijskih ličnosti koje su predstavljene u udžbeniku i školskim predavanjima.

Ovaj članak predstavlja rezultate analize poljskih školskih udžbenika istorije u kontekstu izbora ličnosti koje mogu biti korišćene da pojačaju osećanje nacionalnog ponosa kod učenika. Prema istraživanju, neki od njih su uvek bili isticani kao poljski heroji koji su se upisali u poljsku istoriju, drugi su zaboravljeni, a neki menjani u zavisnosti od promene vlasti. Autorka ovog članka želi da podstakne kolege i kolegice iz Srbije da na sličan način gledaju na srpske udžbenike. Ista slika vanvremenskih primera osobe-uzora bila bi kreirana u obe zemlje predstavljene na konferenciji.

RESUME

WAKING UP THE SENSE OF NATIONAL PRIDE THROUGH PERSONAL PATTERNS. A POLISH EXAMPLE

Chancellor John Zamoyski in 1600 r. in founder's act of the Academy in Zamość wrote: "Such republics are, what their youth education". These words have not lost their relevance. From school education in considerable degree depends on the education and upbringing of the young generation. It was one should him graft the stately values of care and worth delivery next generations. The first source of information for a young person, next to the family, is still the school textbook. With him they pupils find out about past their country and men who contributed to his development. Essential it is captured in school textbook narration historical figures' selection.

The article reviews the figures recognized in Polish historiography, in this in school worth textbooks memorization also, and in educational process also servants for example. The article presents the results of the analysis of Polish textbooks for history in the context of the selection of characters that can be used to raise students' sense of national pride. According to the research, depending on the current policy of the changing authorities, some authorities have always been the canon of Polish heroes who have inscribed themselves in Polish history, others are falling into oblivion, and yet other personalities replace them.